

TOSHKENT DAVLAT
IQTISODIYOT UNIVERSITETI

2021-YIL
25-NOYABR

IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BO'LAJAK MUTAXASSISLARNI INNOVATION FAOLIYATGA TAYYORLASHDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMANI
MAQOLALAR TO'PLAMI

TOSHKENT – “IQTISODIYOT” – 2021

UO'K: 338:6P2.15 (575.1)

KBK: 65.9(2P)37

"Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bo'lajak mutaxassislarni innovasion faoliyatga tayyorlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish samaradorligi" Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani maqolalar to'plami (2021-yil 25-noyabr). - T.: TDIU, 2021. – 500 b.

Ushbu to'plam Toshkent davlat iqtisodiyot universitetining 90 yilligiga bag'ishlangan bo'lib, unda mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy-innovasion yo'nalishlarining dolzarb masalalari borasidagi ilmiy tadqiqot ishlarini takomillashtirish va ilmiy qarashlari aks ettirilgan materiallarning bayoni keltirilgan.

To'plamga oliv o'quv yurtlarida iqtisodiy muammolar bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borayotgan professor-o'qituvchilar, doktorantlar, tadqiqot-chilar, vazirlik, qo'mita va turli mulkchilik shaklidagi korxona va tashkilotlarning yetakchi mutaxassislari, magistrlarning ilmiy izlanishlari natijalari kiritilgan.

To'plamda keltirilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma'lumotlar va keltirilgan xuquqiy-me'yoriy xujjalarning haqqoniyligi, tanqidiy fikr mulohazalar va takliflarga mualliflarning o'zları mas'uldirlar.

Mas'ul muharrir: *t.f.d., prof. K.A.Sharipov*

Tahrir hay'ati: *i.f.d., dots. I.M. Alimardonov
p.f.d., prof. M.F. Hakimova
i.f.d., dots. B.O., Tursunov
dots. A.I. Ishnazarov PhD.,
dots. M.K. Abdullayev
f.m.f.n., dots. A.R. Gulomov*

Taqrizchilar: *Akademik, i.f.d., prof. S.S. G'ulomov.
i.f.d., prof. B.Salimov*

*Mazkur to'plamga kiritilgan materiallarning mazmuni,
undagi statistik ma'lumotlar va me'yoriy hujjalalar sanasining to'g'riligiga hamda
tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning o'zları mas'uldirlar.*

ISBN 978-9943-7329-8-8

© "IQTISODIYOT", 2021

Тухтабаев Ж.Ш.	Истеъмол маҳсулотларини ишлаб чиқаришнинг хавфзислигини таъминланиш таҳдили 185
Мезенцева Ю.Р., Топор Ю.А., Бегматов Д.И.	
Tuxtabayev J.Sh., Umarova M.	Налоговая политика как фактор обеспечения экономической безопасности 188
Эшибоеев А.Х.	
To'xtamurodova A.O.	Korxonaning iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir ko'rsatuvchi tahdid va omillar 193
Ботиров Э.Х.	Бюджетдан ташқари маблағларни инвестицион фаолликка йўналтиришининг самарали йўллари 196
Хамидова Ф.А.	O'zbekiston Respublikasi oziq-ovqat xavfsizligi darajasini ekonometrik tahlili 200
Кўчкоров Т.С.	Янги Ўзбекистонда агрокластерлар фаолиятини ривожлантиришда инновацион ёндашувлар 209
Очилова Г.О.	Минтақанинг молизий-инвестицион салоҳиятини шаклантириш ва унинг барқарор ривожланишини таъминлаш 213
Tўrabekov F.C. Сайматов Ш.С.	Raқамли иқтисодиёт ва инновацияларнинг таълимни ривожлантиришдаги роли 218
Uktamov H.F.	Иқтисодиётни рақамлаштириш шароитида бўлажак мутахассисларни тадбиркорликка тайёрлашнинг ижтимоий - психологоик омиллари 225
Хашимходжаев Ш.И.	
Набиева Н.Н.	Профессионал таълим ўқитувчисини касбий тайёрлаш асослари 229
Akbarova S. Sh.	Scientific and theoretical approaches to the concept of economic sustainability of enterprises 232
Rakhmanova M.B. Yaxoyoyeva G.B.	К вопросу о роли применения цифровых технологий при подготовке квалифицированных специалистов в сфере высшего образования 235
Каюмова М.Ш.	Основные проблемы транспортной логистики в Узбекистане и за рубежом 242
Хашимова Д.П., Пилипенко Е.Ф.	Ta'limni raqamlashtirish davrida talabalarni mustaqil ta'limini tashkil qilish 246
Максумова М.Ш.	Prospects of digitalization of education in Uzbekistan 250
	O'quv jarayonida bo'lajak mutaxassislarni innovatsion faoliyatga tayyorlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalinish samaradorligi va o'zini rivojlantirishning tarkibiy va mazmunli xususiyatlari 255
	Бўлажак мутахассисларни инновацион фаолиятга тайёрлашда корпоратив маданият ва гоявий иммунитетни шаклантириш 259
	Анализ особенностей цифровизации маркетинговой деятельности предприятия 262
	Интегратив ёндашув асосида бўлажак мутахассисларни касбий тайёрлашда замонавий педагогик технологиялар ва воситалардан фойдаланиб интерфаол таълим тизимини ташкил этиш 267

ИҚТИСОДИЁТНИ РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРООТИДА БҮЛӘЖАҚ МУТАХАССИСЛАРНИ ТАДБИРКОРЛИККА ТАЙЁРЛАШНИНГ ИЖТИМОИЙ - ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАРИ

Г.О. Очилова,
“Инновацион таълим” кафедраси доценти,
пс.ф.ф.д.PhD., ТДИУ

Аннотация: Мазкур мақолада иқтисодиётни рақамлаштириши шароитида бўлажак мутахассисларни тадбиркорликка бўлган муносабатини шаклантириши, тадбиркорликка мойилиги ва ишбилармонлик мотивацияси йўналшиларини ота-онадаги установкалар билан боғлиқлиги, гендер тенглик муаммолари, гендер-менежментнинг асосий хусусиятлари, тадбиркорлар оиласидаги тарбияланадиган фарзанларининг тадбиркорликка қизиқшилари, бизнес қобилияtlари шакланишининг ижтимоий-психологик хусусиятларини ўрганишига қаратилган изланишларнинг натижалари таҳлил қилинган.

Таянч иборалар: иқтисодиётни рақамлаштириши, ижтимоий, иқтисодий омиллар, оиласидаги бизнес, гендер тенглик, бизнес қобилият, мотив, гендер муносабатлар, бизнесда роллар тақсимоти, муваффақиятга эришии мотивацияси, установкалар, гендер-менежмент, оиласидаги шахслараро муносабатлар.

Иқтисодиётни рақамлаштириш шароитида жамиятимизда ислоҳотлардаги асосий масалалардан ҳисобланган, қисқа вақт ичида иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришларни амалга оширилиши, аҳоли даромадларининг ўсишини таъминлаш, самарали ташқи савдо ҳамда инвестиция жараёнларини кучайтириш, оиласидаги бизнес, хусусий тадбиркорлик, фермерлик соҳаларини барқарор ривожлантириш ва мазкур тизим фаолиятини мустаҳкамлашда тадбиркорликнинг самарали усусларини жорий этиш, ушбу фаолиятга имкон берувчи шахс сифатларини тарбияланаш, фуқаролар тафаккурида онгидаги янгича иқтисодий тафаккурни шаклантириш бутунги долзарб масалалардан ҳисобланади. Шу билан биргаликда бутунги фан - техника тараққиёти, қолаверса жаҳон бозорида рўй берадиган инновацион ўзгаришлар, эришилган ютуқлар билан чегараланиб қолишга имкон бермайди. Хусусан, ўтган йиллар мобайнида иқтисодиётнинг реал секторларига энг кўп миқдорда капитал қўйилмаларни йўналтириб, иқтисодиётни диверсификациялаш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш, банкротлик ҳолатидаги корхоналарни таркибий ўзгартирниш ва модернизациялаш, иқтисодиётнинг тури соҳа ва тармоқ корхоналарини таркибий ўзгартирнишга қаратилган давлат дастурлари жараёнинга ҳар томонлама етук мутахассисларни узлуксиз тайёрлаб бориш долзарб вазифалардан бири бўлиб қолмоқда. Бўлажак мутахассисларни шаклантиришда ҳар қандай мамлакатнинг юксак даражада ривожланишида меҳнат салоҳиятидан унумли фойдаланиш мухим ўрин тутади. Шундай экан, келгусида ривожланишини таъминлаш учун жамиятда инсон капиталига

инвестициялар миқдори доимий равишда оширилиб борилишини талаб этади. Хусусан ёшлар масаласида Ўзбекистонда хотин-қизлар масаласига жуда катта эътибор қаратиляпти. Уларнинг хуқуқлари, эркинликлари, қонуний манфаатлари Конституциямиз, қонунларимизда мустаҳкамлаб қўйилган.

Икътисодиётни рақамлаштириш шароитида, замонавий икътисодий шароитларда индивидуал меҳнат фаолияти бандлик муаммосини ечишнинг самарали усуалларидан бири ҳисобланади. Шунинг учун, у фақатгина оилавий шарт-шароитни яхшилаш воситаси ҳисобланмай, балки икътисодиётни ривожлантириш механизми сифатида ҳам намоён бўлади. Шу боис, “оилавий бизнес” нинг камчилик ва афзалликларини баҳолаш ҳамда унга таъсир этувчи икътисодий, ижтимоий-психологик омиллар кўламини ўрганиш мақсадга мувофиқ долзарб муаммо ҳисобланади.

Республика миқёсидағи ўтказиладиган тадқиқотларни кўрсатишича, оилавий бизнеснинг шаклланиши кўпроқ аёллар бандлиги муаммосини ечиш имкониятини беради. Аёлларнинг оилавий вазифаларини аниқдовчи мавжуд умумий қадриятлар, замонавий шарт-шароитларда, уларни фақат бутун жамоа орасида тан олинишига хизмат қилиб қолмасдан, балки патриархал таъсир кўламини кучайишига ҳам сабаб бўлади. Мальумки, кўпчилик аёллар ўзларининг профессионал ҳаёти ва жамиятда эгаллаб турган ўрни ҳақидагина анъанавий тасаввурларга эга холос. Фарзанди бор аёл олдида оиласининг фаровонлиги ёки касбий фаолият билан шугулланиш имкониятларидан бирини танлаш муаммоси доимо кўндаланг бўлиб туради.

Оилавий бизнеснинг тадбиркорликни бошқа турларидан асосий фарқи – бу оила ва ишнинг бир-бири билан узвий bogliқligidadir. Бунда, фаолиятни амалга ошириш жараёнига тўпланган барча оила аъзолари учун қулай иш графиги ва меҳнат тақсимоти имконияти мавжуд. Оила шароити, ота ва онанинг бевосита таъсирида ёшларнинг икътисодий ижтимоийлашувини янада самаралироқ ташкил қилиш, улар икътисодий тафаккурини тўғри тарбиялаш, улarda ижтимоий-икътисодий ҳаётга фаол муносабатни шакллантириш, ишбилармон, тадбиркор қилиб вояга етказиш масалалари тадқиқот муаммосини аниқлаш ва амалга ошириш учун имкон берди. Шу боис ҳам мамлакатимизда оилавий тадбиркорлик ривожлантиришга сабаб бўлувчи омилларни аниқлаш, оиласда тадбиркорлик фаолияти турини амалга оширувчи шахснинг ўзига хос хусусиятларини ўрганиш, тадбиркорлик фаолияти билан шугулланишга турткি бўлаётган ҳамда оилавий муҳит билан bogliқ bўlgan омилларнинг ижтимоий-психологик жиҳатларини тадқиқ этиш каби бир қатор муаммолар ечимини топиш ҳукumat раҳбарининг соҳа мутахассислари олдига қўйган вазифасини муваффакиятли бажаришлари учун муҳим ҳисобланади.

Икътисодиётни рақамлаштириш шароитида оилавий тадбиркорлик фаолиятининг ижтимоий психологоик омиллари сифатида психологоик кузатишлар шуни кўрсатмоқдаки, охирги йилларда тадбиркорлик ва бизнес соҳасида фаолият юритаётган хотин-қизларнинг дунёқарашида кескин ўзгаришлар рўй бермоқда. Илмий тадқиқотимизнинг гоясидан келиб чиқсан ҳолда таъкидлашимиз мумкинки, юртимизда ишлаб чиқариш ва саноатни

бошқаришда хотин-қизлар улушининг ортишига, улардаги шарқона фазилатларнинг намоён бўлиши ўз навбатида гендер-менежментга хос этнопсихологик жиҳатларни аниқлашга имконият кенгайиб бормоқда. Зеро, Ўзбекистонда тобора кенгайиб бораётган касаначилик, оиласвий тадбиркорлик, фермерлик ҳаракатларида фаоллик кўрсатаётган хотин-қизларда ҳам ўзига хос тадбиркорлик фазилатлари мавжудирки, бу соҳани ривожлантириш учун ҳам хотин-қизларнинг тадбиркорликнинг самарали усуларини жорий этишда ўз ўрни борлигини ўрганиш, тадқиқ этиш, ушбу фаолият ривожига имкон берувчи шахс сифатларини тарбиялаш, одамлар тафаккурида, айниқса, ўсиб келаётган авлод онгида янгича иқтисодий тафаккурни шакллантириш, менежерлик фазилатларини тарбиялаш муҳим амалий аҳамиятга молиқдир. Айниқса, оиласвий бизнесни ривожлантиришга барча имкониятларнинг яратилаётган ҳозирги шароитда хотин-қизлардаги тадбиркорлик мотивациясининг оиласда тарбиялаётган ёшларга ижобий таъсири ижтимоий психологиясидаги долзарб муаммо сифатидаги маълумотлар тадқиқ этилди. Тадқиқотимиздаги таҳдилларга кўра, “Оиласвий бизнес”, бу одатда, оиласдаги мавжуд воситаалар асосида ташкил этилган ва унинг қайсиdir аъзоси бошчилигида қолгандарини вазифаси белгилаб қўйилган кичик корхонадир. Шу боис, тадбиркорликнинг айнан ушбу шакли аёлларнинг бизнес оламидан муносаб ўрин олишини таъминлади.

Ўзбекистонда бир қатор қонун ҳужжатлари, жумладан, Президентнинг хотин-қизлар ҳукуқларини таъминлаш, хусусан, гендер тенглиги, аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш мақомини қучайтириш тўғрисидаги фармон ва қарорлари қабул қилинган. Гендер тенглигини жорий қилиш нуқтаи назаридан таълимдаги ижобий силжишларни алоҳида таъкидлаш керак. Биргина таълим соҳасини оладиган бўлсақ, бизда қизлар ва ўғил болаларнинг билим олишлари, касб танлашлари бўйича келажакларини таъминлашда фарқлар бор эди, ҳали ҳам бундай дунёқараш учраб турибди. Тўгри, ҳамма болалар мактабда ўқитилади. Бироқ кейинчалик касб танлаш, олий ўқув юртида таҳсил олишга келганда, кўпроқ эътибор ва устунлик ўғил боланинг таълим олишига, унинг учун барча шароитни яратишга қаратилади. Чунки баъзи инсонларда фақат ўғил болага билим бериш керак, ўқитиш керак, чунки у бизнинг бокувчимиз, деган қарашлар устунлик қиласди. Оиласвий тадбиркорлик фаолиятининг ижтимоий психологияк омиллари сифатида гендер бошқарувчилиги соҳасида асрлар давомида сақданиб келаётган стереотиплар мавжудки, уларга кўра, раҳбар аёл фаолиятининг самараси раҳбар эркакларнидан паст, раҳбар аёл ишда муваффақиятга эришса, албатта, у оиласдаги ўрни ва нуфузидан айрилади каби. Шу каби стереотипларга барҳам бериш, хотин-қизлар тадбиркорлиги борасида психологияк тўсиқлар ва қарама-қаршиликларга йўл қўймаслик уларнинг оиласдаги мавқеларига ҳам путур етказмасликни тақозо этади. Бунинг учун ёшларни иқтисодий ижтимоийлашуви жараёнида ҳам оиласда, ҳам жамиятдаги бошқа ижтимоий институтлар орқали кўллаб-куvvatлаш лозим. Гендер муносабатлари ва роллар тақсимоти тизимида бутунги Ўзбекистон йигит ва қизларининг ўрни таҳдил қилинадиган бўлса, шуни алоҳида таъкидлаш

лозимки, гендер роллари тўлигича маданий муҳитга боғлиқлиги ва бу роль улар маълумоталилиги даражасига мос равища ӯзгараётганинг кузатиш мумкин. Лекин ижтимоий фикр сўровларида ӯзбек аёлларининг гендер муносабатларида тўлалигича эркаклар билан тенгликлари эътироф этилса-да, асли қўпчилик онгида аёл барибир ўша ўзининг анъанавий роллари доирасида тасаввур қилинади. Бу ҳолатнинг ҳам ижобий, ҳам салбий жиҳатлари мавжуд. Масалан, психолог олимларнинг олиб борган экспериментал кузатишларида шу нарса аниқланганки, гендер муносабатларининг характеристи, эркаклик ёки аёллик вазифаларининг қанчалик адекват тасаввур қилиниши, энг аввало, оила муҳитига, ундаги эркак ва хотин, ота ва онанинг ўз ролларини қандай бажаришлари ҳамда фарзанд тарбиясидағи улушлари салмоғига боғлиқдир. Хулоса қилиб айтганда, демак, тадбиркорлар оиласидаги йигит ва қизларнинг тадбиркорлик қобилиятлари, ўзларига ишончнинг адекват даражаси, ўзаро оиласидаги муносабатлар, оиласидаги шаклланган муҳит, тадбиркорларнинг иқтисодий қарашлари, билим, малака, қўнималари муҳим омиллар саналиб, айниқса ота ёки онанинг айнан тадбиркорлик фаолияти билан бандлиги оиласивий бизнесни такомиллаштиришда ёшларнинг тадбиркорлик мотивациясига таъсир кўрсатади ва келгуси фаолиятларида катта роль ўйнайди. Шунингдек, ёшларни оила муҳитида тарбиялаш ва тадбиркорлик фаолиятига нисбатан установкаларни шакллантиришининг мазмуни, самарадорлиги даражаси уларга таъсир қиласидаган ижтимоий ҳамда оиласивий муҳитга, шахслараро муносабатларга бевосита боғлиқ. Чунки ҳар қандай шароитда оиласивий ижтимоий муҳит энг аввало шахсада инсоний, иқтисодий, маънавий муносабатларни шакллантиради. Тадқиқот ишимиз натижаларига кўра, оиласивий бизнес ва тадбиркорлик соҳасида тўплантан назарий мулоҳазалар асосида шуни алоҳида таъкидлаш мумкинки, оиласивий бизнес ва тадбиркорликнинг шаклланиши, ривожланиши ва такомиллашишида муайян гендер хусусиятлар ўз таъсирини кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

- 1.Очилова, Г.О. EMPIRICAL RESEARCH RESULTS OF FAMILY BUSINESS INFLUENCE ON CHILDREN'S MOTIVATION FOR ENTREPRENEURSHIP.
- 2.Очилова, Г.О., (2021). ПЕДАГОГИКА ПСИХОЛОГИЯ. Архив научных исследований, 1(45).
- 3.Очилова, Г.О., (2021) Ёшлардаги тадбиркорлик қобилияти шаклланганинг гендер хусусиятлари. Архив научных исследований, 1(45).
- 4.Очилова, Г.О., Ёшларни тадбиркорликка психологик жиҳатдан тайёрлаши //Архив научных исследований. – 2021.
- 5.Хайтов, О.Э, Очилова, Г.О, Business Psychology. – 2010.
- 6.Очилова, Г.О., & Мусаханова, Г.М. (2017). Педагогика как наука на пути новых исследовательских задач, переосмыслений и перспектив. Молодой учёный, (7), 458-460.
- 7.Адиловна, О.Г., Khayitovich B. E. GENDER FEATURES OF THE IMPACT OF FAMILY BUSINESS ON YOUTH ENTREPRENEURSHIP MOTIVATION.

**IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA
BO'LAJAK MUTAXASSISLARNI INNOVASION
FAOLIYATGA TAYYORLASHDA ZAMONAVIY
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH
SAMARADORLIGI**

*Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani maqolalar to'plami
(2021-yil 25-noyabr)*

"IQTISODIYOT" – 2021

*Mas'ul muharrir:
Sharipov K.A.*

*Muharrir:
Yaxshiyev H.T.*

*Musahhih:
Matxo'jayev A.O.*

*Sahifalovchi:
Adilova I.N.*

Litsenziya raqami: №10-4286 14.02.2019. Bosishga 22.11.2021da ruxsat etildi.
Bichimi 70x100¹/₁₆. Raqamli bosma usuli. «Arno Pro» garniturası.
Shartli bosma tabog'i 31,3. Adadi 20 nusxa.

«ZARAFSHON FOTO» XK matbaa bo'limida chop etildi.
100066, Toshkent sh. Islom Karimov ko'chasi, 49-uy.

